

ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN**habilitált egyetemi docens**Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi
Tanulmányok Kar*associate professor, Ludovika – University of Public Service, Faculty of
Public Governance and International Studies***ORCID:** 0000-0002-3364-9178**e-mail:** zachar.peter.krisztian@uni-nke.hu**KAMARÁK ÉS BIRODALOM: A KERESKEDELMII
ÉS IPARKAMARÁK SZEREPE A HABSURG
MONARCHIA NEOABSZOLUTISTA
MODERNIZÁCIÓJÁBAN (1850–1867)***CHAMBERS AND EMPIRE: THE ROLE OF CHAMBERS OF
COMMERCE AND INDUSTRY IN THE NEOABSOLUTIST
MODERNIZATION OF THE HABSURG MONARCHY (1850–1867)***ABSTRACT**

This study explores the establishment and function of chambers of commerce and industry in the Habsburg Empire following the 1848 revolutions, within the framework of „New Imperial History.” It argues that these institutions were not merely economic tools but strategic instruments of imperial integration, bureaucratic modernization, and identity formation. The chambers served as intermediaries between the imperial center and regional elites, facilitating both administrative control and local negotiation. In Hungary, they became arenas for both imperial loyalty and national differentiation, reflecting hybrid identities and contested loyalties. The paper highlights how these institutions contributed to the creation of a modern, centralized state while also enabling local actors to shape imperial policies. By analyzing the chambers as sites of negotiation, knowledge production, and elite formation, the study offers new insights into the governance and modernization strategies of the neoabsolutist Habsburg regime.

Keywords: Habsburg Empire, Neoabsolutism, Chambers of Commerce and Industry, New Imperial History, Bureaucratic Modernization

Kulcsszavak: Habsburg Birodalom, neoabszolutizmus, kereskedelmi és iparkamarák, új birodalom-történet, bürokratikus modernizáció

1. Bevezetés

Az 1848-as európai forradalmakat követő osztrák neoabszolútizmus elemzése alapvetően az egyes nemzeti narratívák mentén épült be történettudományunkba. Ugyanakkor az elmúlt évtizedben mind a magyar, mind a német nyelvű szakirodalomban teret nyerő új elméleti keretek lehetővé teszik egyes döntések és politikai aktusok interdiszciplináris és a globális történetbe ágyazódó vizsgálatát. Az Osztrák Birodalom számára az 1848-as viharos forradalmakat követően kritikus jelentőségűvé vált, hogy újra megszilárdítsa az ellenőrzést különböző területein. A forradalmak rávilágítottak arra, hogy a Habsburg Monarchia soknemzetiségű birodalma felett gyakorolt hatalma törékeny. E kihívásokra válaszul a kormányzat – erőteljes centralizáció és egységesítés mellett – egy sor reformba kezdett, amelyek célja a központi hatalom megerősítése és a gazdasági fejlődés előmozdítása volt szerte a birodalomban. E reformok között szerepelt a kereskedelmi és iparkamarák létrehozása 1850-ben. Ez nem pusztán gazdasági intézkedés volt, hanem stratégiai birodalmi eszköz, amelynek célja a monarchia különböző régióinak integrálása, a közigazgatási struktúrák modernizálása és az alattvalók közös identitástudatának elősegítése volt. Ezáltal döntő szerepet játszottak a Habsburg-vezetés azon törekvésében, hogy egy összetartó és gazdaságilag sikeres államot hozzon létre.

Jelen tanulmány a „new imperial history” keretében vizsgálja a kereskedelmi és iparkamarák létrehozását és hatását. Osztjuk ezzel az elmélet azon alapfeltevését, miszerint a birodalom az uralom jól körülhatárolható tere, melyet nemcsak statikus pillanatfelvételekben, de hosszú távú átalakulási folyamatokban is tetten tudunk érni.¹ Ez a történetírói megközelítés a birodalmi uralom kölcsönös és tárgyalásos jellegét hangsúlyozza, megkérdőjelezve azokat a hagyományos narratívákat, amelyek a birodalmakat monolitikus entitásokként ábrázolják, amelyek passzív alattvalókra kényszerítik akaratukat.² Sokkal inkább ez a keretrendszer a centrum és a periféria közötti összetett kölcsönhatásokat emeli ki³, megvizsgálva, hogy a birodalmi politikákat hogyan alakították a helyi kontextusok, és hogy a gyarmatinak tekintett alanyok hogyan kapcsolódtak aktívan a birodalmi struktúrákhoz és hogyan befolyásolták azokat.⁴ Vagyis továbbra is a birodalom, maga az államszervezet a legfontosabb referenciapont, amely bizonyos értékek, politikai berendezkedés és uralmi rend terjesztését, fenntartását kívánja biztosítani az adott térség sajátosságai mellett.⁵ E keretben alkalmazhatjuk az 1848 utáni Magyarországra, amelyet a kormányzat újra szabályozandó térségnek látott. Továbbá, ha ezt a módszertant a kereskedelmi és iparkamarák tanulmányozására alkalmazzuk, mélyebb megértést nyerhetünk arról, hogyan működtek ezek az intézmények a birodalmi integráció és modernizáció eszközeiként.⁶ Ezen elemzésen keresztül célunk, hogy rávilágítsunk: a kereskedelmi és iparkamarák megfelelő eszköznek tűntek az államépítés szempontjából, hogy a birodalom mind a belső, mind a külső kihívásokkal szemben fenntartsa az ellenőrzést és elősegítse az egységet.⁷

2. A keretek: a birodalom válság és reform között

Az 1848-as forradalmak feltárták az Osztrák Birodalom mély töréseit, megkérdőjelezve az abszolutista uralom legitimitását, rámutatva a strukturális reformok sürgős szükségességére.⁸ Így Ferenc József és a bécsi kormányzat a neoabszolutista intézkedések mellett több alkotmányosnak feltüntetett lépéssel igyekezett saját legitimitását erősíteni. A centralizáció jegyében az az 1849-es oktrojált alkotmány megerősítette a központosított császári hatalmat és felszámolta a birodalomrészek történelmi alkotmányos berendezkedését, korábbi területi integritását. Ugyanakkor a kormányzat felismerte, hogy a pusztá elnyomás már nem elegendő, így a cél a császári hatalom újjáépítése volt a közigazgatási apparátus megerősítésével, a kettős hivatalnokréteg kialakításával, valamint az egységes oktatási és képzési rendszer, továbbá az egységes birodalmi piac és a gazdasági modernizáció előmozdításával, amelyek a szabadságjogok közül többet beemelték az új keretek közé.⁹

Az egyik legfontosabb reformkezdeményezés a kereskedelmi és iparkamarák létrehozása volt 1850-ben. Ezek az intézmények egy szélesebb körű stratégia részét képezték és az uralkodó azon törekvését tükrözték, hogy elősegítsék egy lojális, produktív középosztály kialakulását, amely stabilizáló erőként szolgálhatna a társadalomban. Így a kamarák szerepe kiterjedt a kereskedelem és ipar szabályozására, a kereskedelmi polgárság érdekeinek képviselőjére, valamint működésük egyértelműen a birodalom széttagolt gazdasági tereinek egységesebb egészévé való integrálására szolgált. Ugyanakkor platformot nyújtottak a helyi elit számára – különösen Magyarországon és a birodalmi periférián –, hogy kapcsolatba lépjen a centrum struktúráival, tárgyaljon érdekeiről, és alakítsa a modernizáció körvonalait.¹⁰

A kereskedelmi és iparkamarák létrehozását tehát nemcsak a gazdasági szükségletekre adott válaszként, hanem a birodalmi konszolidáció politikai aktusaként is kell értelmezni. Ez a birodalom új alapokon való újjáépítésére irányuló kiszámított erőfeszítés volt: a koncepció a bürokratikus racionalitást a regionális szereplők szelektív bevonásával ötvözte, megteremtve ezzel a központi hatalom és a helyi ügyintézés összetett kölcsönhatásának színterét, amely meghatározta a Habsburg-korszak további fejlődésmentét és egyben megnyitotta a perifériális gazdasági területek felemelkedését.¹¹

3. A kereskedelmi és iparkamarák: szerkezet és cél

A közép-európai kereskedelmi és iparkamarák létrehozásának gondolata a felvilágosodás korának gazdasági reformjaira nyúlik vissza. A kamarák központi szerepet játszottak a kontinentális Európában a modern gazdasági elvek és módszerek megszilárdításában, az infrastruktúra bővítésében, a céhrendszerrel új gazdaság-szervezési elvekre és így a manchesteri kapitalizmusra való áttérésben. Mindemellett példájuk az érdekképviselet formális, jogi szervezetét hozza létre, szemben az egyesülési jogon alapuló informális szerveződéssel. Az európai kontinensen

kialakult kamarai szervezeteket a legtöbb esetben központi akarat hozta létre, jogkörüket, feladataikat és kötelességeiket uralkodói rendelet, később törvény szabályozta. Általában kötelező tagsági rendszer alapján szerveződtek, fő feladatuk pedig a képviselt szférával kapcsolatos törvényelőkészítő munka javaslatokkal és felterjesztésekkel való segítése, valamint az adott gazdasági-szakmai kör érdekeinek a kormány, illetve a társadalom felé történő képviselete volt.¹²

Az első ilyen szervezeteket Franciaországban XIV. Lajos dekrétumával hozták létre¹³, majd a napóleoni hadjáratok Európa-szerte elterjesztették az intézményt, mint az állami modernizáció és gazdaságfejlesztés eszközt.¹⁴ Az 1806-ban létrejövő Osztrák Császárság területén előbb Lombardia és Velence (1811), majd e példa alapján Bécsben (1848) hozták létre a kereskedelmi kamarákat. Ehhez a szoros állami irányítást propagáló francia koncepció volt a minta: a kamarák a kereskedelmi minisztériumnak alárendelt, tanácsadó testületként jöttek létre.¹⁵ Végül az 1850. március 18-án szentesített és március 26-án báró Karl Ludwig Bruck kereskedelmi miniszter által rendeletileg közzétett császári parancs rendelkezett a kamarák létrehozásáról nemcsak a birodalom nyugati felében, de a Magyar Szent Korona országaiban is.¹⁶

Ennek az új intézménynek a háttérében az európai gazdasági helyzet változása állt. A Habsburg Monarchia gazdaságát a 19. században az agrár-feudális struktúrából lassú, de folyamatos átmenet jellemezte a kapitalista-ipari, piacorientált struktúrába.¹⁷ A Habsburg Birodalmat megrengető 1848-1849-es események után a kormányzat a kamarai struktúrában nemcsak a közigazgatás modernizálására, az állami tevékenység támogatására és a párhuzamos központosításra, hanem az egységes birodalom megteremtésére is alkalmas eszközt látott.¹⁸

4. Birodalmi integráció, bürokratikus modernitás és identitás

A kamarákat olyan szabványosított intézményeknek tervezték a birodalom különböző területein, amelyek feladata a kereskedelem, az ipar és a szakmai képviselet felügyelete volt. Egységes szerkezetük és központilag szabályozott jogi keretük az államapparátus azon törekvését tükrözte, hogy – a korábbi területi autonómiák helyett – összefüggő közigazgatási rendet kényszerítsen rá a széttagolt birodalmi térszerkezetre.¹⁹ Ez része volt annak a nagyobb erőfeszítésnek, hogy a helyi szokások, céhszabályok és feudális kiváltságok korábbi hálózatát egy új központosított, bürokratikus rendszerrel váltsák fel, amelyet Bécsből lehetett ellenőrizni és irányítani.

A bürokratizálás e folyamata mélyen összefonódott a modernitás eszméivel. A kamarák előmozdították a kapitalista vállalkozást, ösztönözték az ipari fejlődést, és megkönnyítették a gazdasági adatok gyűjtését. Mindez pedig olyan tevékenységet jelentett, amelyekhez már jól képzett, a bürokratikus működést átlátó, egyben fegyelmezett és gazdaságilag racionális polgári lakosságra volt szükség. Ebben az értelemben a kamarák a kormányzat számára civilizációs eszközök is voltak, ame-

lyek a császári alattvalók viselkedését és identitását a termelékenység, a lojalitás és a jogi megfelelés értékeinek megfelelően alakították. A korszak magyar kamaráinak működéséből jól látható, hogy komoly erőfeszítéseket tettek a szakoktatás intézményesítésére, a külföldi jogyakorlatok meghonosítására, a vasúti és folyami infrastruktúra-fejlesztés előmozdítására, a nemzetközi vásárokon való szervezett jelenlét megerősítésére, az ipari és kereskedelmi réteg megerősítésére.²⁰

A kamarák továbbá közvetítőként is szolgáltak az állam és egy új, a régi helyébe feltörekvő elit, ha úgy tetszik burzsoázia között. A kereskedelmi és ipari érdekek képviselőjének intézményesítésével a monarchia arra törekedett, hogy a gazdasági elitet bevonja a birodalmi projektbe, érdekeltté tegye az állam működtetésében és a centralizált közigazgatás egyéb intézményeinek elfogadásában is. Ez a szövetség kulcsfontosságú volt a birodalmi központ számára a stabilitás fenntartásához, egyben lehetővé tette a nacionalizmus évszázadában a birodalmi egységet akadályozó nyelvi és nemzeti határok meghaladását (vagy legalábbis annak kísérletét). Megindult tehát a közigazgatás professzionalizációjának kiteljesedése és mindez a polgárosodás szélesebb folyamatainak társadalmi háttéréként is szolgált.²¹

A „new imperial history” elméleti keretében a kamarák azt példázzák, hogy a birodalmak nem csupán kényszerítéssel, hanem a tudást, normákat és identitásokat létrehozó intézmények ösztönzésével is kormányoztak. Olyan helyszínek voltak, ahol a birodalmi hatalom érvényre jutott, de amelyet egyben vitattak és megtagyaltak a helyi szereplők, akik maguk dönthettek róla, hogy mennyiben működnek együtt a modernitás birodalmi víziójával; alkalmazkodhattak hozzá vagy ellenállhattak neki.²² Ezáltal a kamarák hozzájárultak egy hibrid birodalmi szubjektum kialakulásához, amelyet a központi irányelvek és a regionális sajátosságok egyaránt alakítottak.

A kamarai intézmény hasznosságát jól mutatja, hogy már a neoabszolutizmus időszakában is maguk az érintettek kívánták kiterjeszteni azt a mezőgazdasági, illetve gazdasági-gyáripari új területekre.²³ Ezzel pedig a kereskedelmi és ipar-kamarák nem csupán gazdasági intézmények voltak, hanem az identitásképzés helyszínei is: a modernizációs projekt keretében a kapitalista értékek népszerűsítésével segítették egy új, modern identitás kialakulását,²⁴ arra ösztönözték tagjaikat, hogy részben a modern, birodalmi gazdaság résztvevőiként tekintsenek magukra.²⁵ Ezzel párhuzamosan pedig a nemzeti identitás kifejezésének színterévé is váltak, gyakran a nemzeti prioritásokat tükrözték és a magyar iparosok, illetve kereskedők egyre inkább platformként használták a kamarákat a politika befolyásolására, például – az egységes piaccal szemben – a védővámokért lobbizzanak, vagy támogatásuk a magyar nyelvű oktatást és kiadványokat.²⁶ Ezzel hozzájárultak a gazdasági nacionalizmus felemelkedéséhez, amely a birodalmi kereteken belül igyekezett érvényesíteni Magyarország különállóságát.²⁷

Ez a kettős szerep – a birodalmi integráció és a nemzeti differenciálódás előmozdítása egyszerre – jellemzője annak, amit a „new imperial history” hibrid identitásképződésként ír le. Vagyis a kamarák olyan helyek voltak, ahol a birodalmi

normákat lefordították helyi kontextusba, és ahol a helyi szereplők újraértelmezhették ezeket a normákat, hogy azok megfeleljenek saját programjaiknak.²⁸ Így a kamarákat egy hálózatos, tárgyalásos birodalom részeként foghatjuk fel²⁹, amelyek egy összetett hálózat csomópontjai voltak: nemcsak a kereskedelmet, hanem a tudáscserét, a jogharmonizációt és az elitképzést is elősegítették. Ez a perspektíva feltárja a birodalmon belüli kulturális, politikai és gazdasági összefonódást.

6. Következtetések

A modern kereskedelmi és iparkamarák létrehozása sorsfordító pillanat volt a Habsburg Birodalom forradalmak utáni újjáépítésében. Ezek az intézmények messze nem csupán a gazdasági szabályozás eszközei voltak, hanem mélyen beágyazódtak a birodalom szélesebb körű politikai stabilizációs, közigazgatási centralizációs és társadalmi modernizációs stratégiájába. Olyan eszközökként szolgáltak, amelyeken keresztül a központi kormányzat igyekezett megerősíteni az ellenőrzést széttagolt területei felett, elősegíteni a gazdasági fejlődést, és lojális, produktív polgárokat nevelni. Alapvetően tehát az összbirodalmi távlatba illesztve a kérdéskört, elmondhatjuk, hogy a neoabszolutizmus időszaka a teljhatalom megalkotásával a nagyosztrák egységállam gondolatának megvalósítására törekedett, miközben egy modernizációs küldetést is igyekezett végrehajtani, amely keretében az alkotmányos időszak egyes reformjait hozzáigazították az új, centralizált és abszolút hatalommal kormányzott, normakövető közigazgatáshoz. Ez egyben legitimációs lehetőséget is biztosított az új birodalmi keretek számára.³⁰

Magyarország esetében a kamarák egyszerre váltak a birodalmi integráció és a nemzeti önérvényesítés helyszínéivé, tükrözve a hibrid identitásokat és a vitatott lojalitásokat, amelyek a soknemzetiségű birodalom életét jellemezték. A kamarák azt szemléltetik, hogy a birodalmak nemcsak kényszer és rendeletek révén működtek, hanem az állam és a társadalom között közvetítő intézmények létrehozásával is. Olyan színterek voltak, ahol a birodalmi normákat helyi kontextusba ültették át, és ahol a helyi szereplők az alkalmazkodás, a vita, az ellenállás révén aktívan vettek részt a birodalom létrehozásában. A kamarákkal való új szempontú foglalkozás a neoabszolutista Osztrák Monarchia esetében is olyan tárgyalásos és hálózatos politikáról árulkodik, ahol a hatalmat olyan intézményeken keresztül gyakorolták, amelyek egyszerre voltak az ellenőrzés eszközei és a cselekvés platformjai. Az új elméleti keretek révén lehetővé válik a birodalom mint a kormányzás, az identitásképzés és a modernizáció vitatott folyamatának a vizsgálata.³¹ Ezáltal kitapinthatóvá válnak azok a meghatározó elemek, amelyekkel a Habsburg Birodalom hozzájárult a modern államiság megteremtéséhez és a gazdasági élet alakításával a közép-európai tartós örökséghez.

JEGYZETEK / NOTES

- 1 Osterhammel, Jürgen (2022): „Imperiologie”? Neues nach der New Imperial History. *Neue Politische Literatur* Vol. 67. 229–248. <https://doi.org/10.1007/s42520-022-00446-7>
- 2 Wilson, Kathleen (2004): Introduction: histories, empires, modernities. In Wilson, Kathleen (ed): *A New Imperial History: Culture, Identity, and Modernity in Britain and the Empire, 1660–1840*. Cambridge University Press, Cambridge. 1–28. old.
- 3 Stoler, Ann Laura – Cooper, Frederick (1997): *Between Metropole and Colony: Rethinking a Research Agenda*. In: Cooper, Frederick – Stoler, Ann Laura (eds): *Tensions of Empire: Colonial Cultures in a Bourgeois World*. University of California Press, Berkeley. Los Angeles. 1–56. old. <https://doi.org/10.1525/california/9780520205406.001.0001>
- 4 Vö.: Csaplár-Degovics Krisztián (2020): A századfordulós Közép- és Délkelet-Európa értelmezési lehetőségei globális perspektívából. *A new imperial history és a birodalmi életrajz*. *Aetas – Történettudományi folyóirat*, 35. évf. 4. sz. 144–159. old.
- 5 Howe, Stephen (2010): Introduction: New Imperial Histories. In Howe, Stephen (ed.): *The New Imperial Histories Reader*. Routledge, London – New York. 1–19. <https://doi.org/10.4324/9781003060871>
- 6 A kamarákról általában: Hendlér, Reinhard (2005): *Geschichte und Idee der funktionalen Selbstverwaltung*. In Winfried Kluth (ed.): *Handbuch des Kammerrechts. Nomos*. Baden-Baden.
- 7 Vö.: Csaplár-Degovics Krisztián (2025): Paradigmaváltás a magyar történetírásban: a kolonializmus kutatás jelene. *VILÁGTÖRTÉNET* 15. (47.) évf. 1. sz. 1–3. old.
- 8 Hanák Péter (1997): Társadalmi struktúrák a 19. századi Közép-Európában. *Történelmi Szemle* 1997/2. 159–177. old.
- 9 Vö. Csizmadia Andor (1995): Az önkényuralom időszakának állama (1848–1867). In: Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: *Magyar állam- és jogtörténet. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó*. Budapest. 301–313. old. és Fónagy Zoltán (2001): *Modernizáció és polgárosodás. Magyarország története 1849–1914-ig*. Csokonai Kiadó, Debrecen. 11–66. old.
- 10 Vö.: Rumpler, Helmut (2001): *Der österreichische Neoabsolutismus als Herrschafts- und Modernisierungssystem*. In: Kováč, Dušan – Suppan, Arnold – Hrabovec, Emilia (Hg.): *Die Habsburgermonarchie und die Slowaken 1849–1867*. AEP. Bratislava. 9–21. old.
- 11 Vö.: Kaposi Zoltán (2002): *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs. 250–270. old.
- 12 Strausz Péter – Zachar Péter Krisztián (2008): *Gazdasági és szakmai kamarák Magyarországon és az Európai Unióban*. L’Harmattan Kiadó. Budapest. 15–31. old.
- 13 Fritz Péter (1896) *A magyar kereskedelmi és iparkamarák keletkezésének, fejlődésének és működésének története 1850-1896*. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest. valamint Diczig Alajos – Radó Dezső (1938): *A kereskedelmi és iparkamarák hazánkban és külföldön*. Nagy Károly Grafikai Műhelye. Debrecen.

- 14 Diczig – Radó (1938) 13–14. old.
- 15 Erlaß des Ministeriums für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten, enthaltend die auf Grundlage des Beschlusses des hohen Ministerrathes vom 3. Oktober 1848 erlassenen provisorischen Bestimmungen in Betreff der Errichtung von Handelskammern. Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1849. Ergänzungsband Dezember 1848 – Oktober 1849. 27. Pkt. 25-28. Lásd még: Fritz (1896) 12–13. old.
- 16 Császári kereskedelmi miniszteri rendelet a kereskedelmi és iparkamarák felállításáról, 1850. március 26. Közli: Gergely Jenő szerk. (2005): *Autonómiák Magyarországon 1848–2000*. I. k. L'Harmattan. Budapest. 22. dokumentum. 517–527. old.
- 17 Vö.: Gulyás László (2009): A gazdasági élet a polgári forradalom és az önkényuralom korszakában 1848–1867. old. In Gulyás László szerk. (2009): *A modern magyar gazdaság története: Széchenyitől a Széchenyi tervig*. Szeged, JATEPress. 45–59. old.
- 18 Vö.: Gulyás László (2003): Az Osztrák-Magyar-Monarchia és a regionális etnikai nacionalizmus. In Mezei Cecília (szerk.) *Évkönyv 2002*. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. Pécs. 168–186. old.
- 19 Vö.: Müller-Funk, Wolfgang (2002): Kakanien revisited. Über das Verhältnis von Herrschaft und Kultur. In: Müller-Funk, Wolfgang – Plener, Peter – Ruthner, Clemens (Hrsg.): *Kakanien revisited. Das Eigene und das Fremde (in) der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Tübingen–Basel. 14–32. old.
- 20 Zachar Péter Krisztián (2006): Az osztrák gazdasági kamarák hivatal- és autonómia-története. KÚT – Az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola kiadványa, 5. évf. 2–3. sz. 115–137. old.
- 21 Vö.: Pap József (2003): Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig. *Belvedere Meridionale*, Szeged. 80–273. old.
- 22 Vö.: MacKenzie, John M. (2016): Empires in World History. Characteristics, Concepts, and Consequences, In: MacKenzie, John M. (ed): *The Encyclopedia of Empire*. Vol. 1. Wiley, London. lxxxiii–cx. old. <https://doi.org/10.1002/9781118455074.wbeoe371>
- 23 Vö.: Zachar Péter Krisztián (2016): Gazdaság, politika, érdekképviselet. Fejezetek a magyar és európai gazdasági kamarák történetéből. *Heraldika Kiadó*. Budapest. 36–95. old.
- 24 Vö.: Szávai Ferenc – Nagy Mariann – Gulyás László (2009): A dualizmus gazdasági élete. In Gulyás László (szerk.): *A modern magyar gazdaság története: Széchenyitől a Széchenyi tervig*. JATEPress. Szeged. 61–99. old. valamint Eddie, Scott M. (1989): Economic policy and economic development in Austria–Hungary, 1867–1913. In: Mathias, Peter – Pollard, Sidney (eds.): *The Cambridge Economic History of Europe from the Decline of the Roman Empire*. The Cambridge Economic History of Europe. Cambridge University Press. 814–886. old.
- 25 Vö.: Gulyás László (2018): Az Osztrák-Magyar Monarchia, mint közös piac szétesése: A versaillesi békerendszer gazdasági következményei Közép-Európában. In Domonkos Endre szerk. (2018) *Kelet-Közép-Európa politikai és gazdasági fordulatai a rövid XX. században*. A Budapesti Gazdasági Egyetem és a VERITAS Történetkutató

- Intézet közösen szervezett, 2018. április 13-i nemzetközi konferenciájának tanulmánykötete. Budapesti Gazdasági Egyetem (BGE). Budapest. 22–52. old.
- 26 Strausz – Zachar (2008) 35–44. old.
- 27 Vö.: Lengyel, Zsolt K. (1999): Neoabsolutismus-Probleme. Verwaltungsgeschichtliche Aspekte zum Fall Ungarn. Levéltári Közlemények. 70. 79–105. old.
- 28 Vö.: Hall, Catherine (2000): Introduction: Thinking the Postcolonial, Thinking the Empire. In: Hall, Catherine (ed.): Cultures of Empire: Colonizers in Britain and the Empire in the Nineteenth and Twentieth Centuries: a Reader. Routledge, New York. 1–36. old. valamint Klement Judit (2009): A 19. század végi gazdasági elit és a „nemzet”. In: Cieger András (szerk.): Kötőerők. Az identitás történetének térbeli keretei. Atelier Francia-Magyar Társadalomtudományi Központ. Budapest. 163–184. old.
- 29 Schulze, Max-Stephan – Wolf, Nikolaus (2010): Economic Nationalism and Economic Integration: The Austro-Hungarian Empire in the Late Nineteenth Century. The Economic History Review Vol. 63, Nr. 3. 763–791. old. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2010.00587.x>
- 30 Heindl, Waltraud (2001): Verfassung als Verwaltung – das neoabsolutistische Experiment. In: Kováč, Dušan – Suppan, Arnold – Hrabovec, Emilia (Hg.): Die Habsburgermonarchie und die Slowaken 1849–1867. AEP, Bratislava. 23–35. old.
- 31 Vö.: Burton, Antoinette (2011): Introduction: Imperial Optics: Empire Histories, Interpretive Methods. In: Burton, Antoinette: Empire in Question: Reading, Writing, and Teaching British Imperialism. Duke University Press, Durham. <https://doi.org/10.1215/9780822393566-001>

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Burton, Antoinette (2011): Introduction:** Imperial Optics: Empire Histories, Interpretive Methods. In Burton, Antoinette: Empire in Question: Reading, Writing, and Teaching British Imperialism. Duke University Press, Durham. <https://doi.org/10.1215/9780822393566-001>
- Csaplár-Degovics Krisztián (2020):** A századfordulós Közép- és Délkelet-Európa értelmezési lehetőségei globális perspektívából. A new imperial history és a birodalmi életrajz. Aetas – Történettudományi folyóirat, 35. évf. 4. sz. 144–159. old.
- Csaplár-Degovics Krisztián (2025):** Paradigmaváltás a magyar történetírásban: a kolonializmus kutatás jelene. VILÁGTÖRTÉNET 15. (47.) évf. 1. sz. 1–3. old.
- Császári kereskedelmi miniszteri rendelet** a kereskedelmi és iparkamarák felállításáról, 1850. március 26. Közli: Gergely Jenő (szerk.): Autonómiák Magyarországon 1848–2000. I. k. Budapest, L’Harmattan, 2005. 22. dokumentum. 517–527. old.
- Csizmadia Andor (1995):** Az önkényuralom időszakának állama (1848–1867). In: Csizmadia Andor – Kovács Kálmán – Asztalos László: Magyar állam- és jogtörténet. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó, Budapest. 301–313. old.
- Diczig Alajos – Radó Dezső (1938):** A kereskedelmi és iparkamarák hazánkban és külföldön. Nagy Károly Grafikai Műhelye. Debrecen.

- Eddie, Scott M. (1989):** Economic policy and economic development in Austria–Hungary, 1867–1913. In Mathias, Peter – Pollard, Sidney (eds.): *The Cambridge Economic History of Europe from the Decline of the Roman Empire. The Cambridge Economic History of Europe.* Cambridge University Press. 814–886. old.
- Erlaß des Ministeriums für Handel,** Gewerbe und öffentliche Bauten, enthaltend die auf Grundlage des Beschlusses des hohen Ministerrathes vom 3. Oktober 1848 erlassenen provisorischen Bestimmungen in Betreff der Errichtung von Handelskammern. Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich. Jahrgang 1849. Ergänzungsband Dezember 1848 – Oktober 1849. 27. Pkt. 25–28.
- Fónagy Zoltán (2001):** Modernizáció és polgárosodás. Magyarország története 1849–1914-ig. Csokonai Kiadó, Debrecen. 11–66. old.
- Fritz Péter (1896):** A magyar kereskedelmi és iparkamarák keletkezésének, fejlődésének és működésének története 1850-1896. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság. Budapest.
- Gulyás László (2003):** Az Osztrák-Magyar-Monarchia és a regionális etnikai nacionalizmus. In Mezei Cecília (szerk.) Évkönyv 2002. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs. 168–186. old.
- Gulyás László (2009):** A gazdasági élet a polgári forradalom és az önkényuralom korszakában 1848-1867. In: Gulyás László szerk. (2009): *A modern magyar gazdaság története: Széchenyitől a Széchenyi tervig.* Szeged, JATEPress. 45–59. old.
- Gulyás László (2018):** Az Osztrák-Magyar Monarchia, mint közös piac szétesése: A versaillesi békerendszer gazdasági következményei Közép-Európában. In: Domonkos Endre szerk. (2018) *Kelet-Közép-Európa politikai és gazdasági fordulatai a rövid XX. században.* A Budapesti Gazdasági Egyetem és a VERITAS Történetkutató Intézet közösen szervezett, 2018. április 13-i nemzetközi konferenciájának tanulmánykötete. Budapesti Gazdasági Egyetem (BGE), Budapest. 22–52. old.
- Hall, Catherine (2000):** Introduction: Thinking the Postcolonial, Thinking the Empire. In: Hall, Catherine (ed.): *Cultures of Empire: Colonizers in Britain and the Empire in the Nineteenth and Twentieth Centuries: a Reader.* Routledge, New York. 1–36. old.
- Hanák Péter (1997):** Társadalmi struktúrák a 19. századi Közép-Európában. *Történelmi Szemle* 1997/2. sz. 159–177. old.
- Heindl, Waltraud (2001):** Verfassung als Verwaltung – das neoabsolutistische Experiment. In Kováč, Dušan – Suppan, Arnold – Hrabovec, Emilia (Hg.): *Die Habsburgermonarchie und die Slowaken 1849–1867.* AEP, Bratislava. 23–35. old.
- Hendler, Reinhard (2005):** Geschichte und Idee der funktionalen Selbstverwaltung. In Winfried Kluth (ed.): *Handbuch des Kammerrechts.* Nomos, Baden-Baden.
- Howe, Stephen (2010):** Introduction: New Imperial Histories. In: Howe, Stephen (ed.): *The New Imperial Histories Reader.* Routledge, London – New York. 1–19. <https://doi.org/4324/9781003060871>
- Kaposi Zoltán (2002):** Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000. Dialóg Campus, Budapest–Pécs. 250–270. old.
- Klement Judit (2009):** A 19. század végi gazdasági elit és a „nemzet”. In Cieger András szerk.(2009): *Kötőerők. Az identitás történetének térbeli keretei.* Atelier Francia-Magyar Társadalomtudományi Központ. Budapest. 163–184. old.

- Lengyel, Zsolt K. (1999):** Neoabsolutismus-Probleme. Verwaltungsgeschichtliche Aspekte zum Fall Ungarn. *Levéltári Közlemények*, 70. 79–105. old.
- MacKenzie, John M. (2016):** Empires in World History. Characteristics, Concepts, and Consequences, In: MacKenzie, John M. (ed): *The Encyclopedia of Empire*. Vol. 1. Wiley, London. lxxxiii–cx. old. <https://doi.org/10.1002/9781118455074.wbeoe371>
- Müller-Funk, Wolfgang (2002):** Kakanien revisited. Über das Verhältnis von Herrschaft und Kultur. In: Müller-Funk, Wolfgang – Plener, Peter – Ruthner, Clemens (Hrsg.): *Kakanien revisited. Das Eigene und das Fremde (in) der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Tübingen–Basel. 14–32. old.
- Osterhammel, Jürgen (2022):** „Imperiologie“? Neues nach der New Imperial History. *Neue Politische Literatur* Vol. 67. 229–248. <https://doi.org/10.1007/s42520-022-00446-7>
- Pap József (2003):** Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig. *Belvedere Meridionale*. Szeged.
- Rumpler, Helmut (2001):** Der österreichische Neoabsolutismus als Herrschafts- und Modernisierungssystem. In: Kováč, Dušan – Suppan, Arnold – Hrabovec, Emilia (Hg.): *Die Habsburgermonarchie und die Slowaken 1849–1867*. AEP, Bratislava. 9–21. old.
- Schulze, Max-Stephan – Wolf, Nikolaus (2010):** Economic Nationalism and Economic Integration: The Austro-Hungarian Empire in the Late Nineteenth Century. *The Economic History Review* Vol. 63, Nr. 3. 763–791. old. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2010.00587.x>
- Stoler, Ann Laura – Cooper, Frederick (1997):** Between Metropole and Colony: Rethinking a Research Agenda. In: Cooper, Frederick – Stoler, Ann Laura (eds): *Tensions of Empire: Colonial Cultures in a Bourgeois World*. University of California Press, Berkeley. Los Angeles. 1–56. <https://doi.org/10.1525/california/9780520205406.001.0001>
- Strausz Péter – Zachar Péter Krisztián (2008):** Gazdasági és szakmai kamarák Magyarországon és az Európai Unióban. L’Harmattan Kiadó. Budapest.
- Szávai Ferenc – Nagy Mariann – Gulyás László (2009):** A dualizmus gazdasági élete. In: Gulyás László (szerk.): *A modern magyar gazdaság története: Széchenyitől a Széchenyi tervig*. Szeged, JATEPress. 61–99. old.
- Wilson, Kathleen (2004):** Introduction: histories, empires, modernities. In: Wilson, Kathleen (ed): *A New Imperial History: Culture, Identity, and Modernity in Britain and the Empire, 1660-1840*. Cambridge University Press, Cambridge. 1–28. old.
- Zachar Péter Krisztián (2006):** Az osztrák gazdasági kamarák hivatal- és autonómiatörténete. *KÜT – Az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola kiadványa*, 5. évf. 2–3. sz. 115–137. old.
- Zachar Péter Krisztián (2016):** Gazdaság, politika, érdekképviselet. Fejezetek a magyar és európai gazdasági kamarák történetéből. Heraldika Kiadó. Budapest.